

1998 - Industrier och hantverkare i Torsång

av Tage Pettersson, bearbetad av Harald Skölving

Sågverket och kvarnen i Ornäs med Ornässtugan i förgrunden år 1931. Från vänster i bakgrunden syns kolugnarna, sågverket, brädgården och hyvleriet. Till höger mellan Faxåns utlopp och vägen syns kvarnens gavel. Observera sjöflygplanet på vattnet framför Ornässtugan! Foto Borlänge bildarkiv.

Det här är en mycket kortfattad historik om de industrier och hantverkare som funnits och fortfarande finns i Torsång och de närmast belägna byarna inom Tuna. När vi skriver Torsång, menar vi den gamla Torsånga socken, som nu motsvarar Torsånga kyrkoförsamling och omfattar byarna Sunnanö, Nordanö, Viken, Tronsjö, Dalvik, Milsbo, Kårtylla, Räfstylla, Tylla, Tyllahagen, Tyllsnäs, Storsten, Ornäs, Tomnäs, Kyna, Norsbo, Hinsnoret och Liljesund. Från de tre senare har vi dock inte samlat in något material.

- Flottning
- Sjöfart
- Sågverk
- Kvarnar
- Trävaror
- Mekanik
- Elektronik
- Skinn
- Bryggerier och drycker
- Pensionat
- Sport och fritid
- Handelsträdgårdar
- Transporter
- Övrigt
- Källor

Förord

Denna skrift är en fortsättning av årsskriften från 1967 som redogjorde för handlare och affärer i Torsång. I år beskriver jag industrier och hantverk i Torsång och de närmaste grannbyarna i Stora Tuna. Under det snart fullgångna seklet får vi följa vår bygds utveckling från en jordbruksbygd till en närbygd för omgivande arbetscentra i Borlänge och Falun.

Vi som är äldre har fått uppleva stora förändringar och uppfinningar under detta sekel, "Det mest händelserika i vår tids historia". Vi har fått följa järnvägens utveckling, den första bilens inträde på Torsånga vägar, telefonens stora utbredning som i seklets början var en sällsynt förekomst i våra trakter. Radions tillkomst på 1920-talet, TV inträder i våra hem i slutet på 50-talet. I seklets två första årtionden var flyget en sensation. Jag minns från min skoltid på 20-talet, vi hörde motorljud och alla rusade ut från klassrummet för att se en flygmaskin fara förbi. Det senaste är nu datorn som ännu trampar i barnskorna - vad har vi att vänta här?

Vi har under vår tid upplevt två världskrig. Det första varade 1914-1918, det andra 1939-1945 och avslutades med sprängning av atombomber. Med kriget följde ransonering av livsmedel och drivmedel och oljor. Inkallelser till försvaret åstadkom stora problem för såväl industrierna som den enskilde företagaren och inte minst för jordbruksnäringen.

Efter fredsslutet inträdde en ny tid, industrin gick på högvarv, byggnation likaså. Vi har fått uppleva rymdfärder och människans första steg på månen, för oss vanliga människor erbjuds charterflyg till avlägsna nejder. Det är inte så länge sedan när en resa till Stockholm var en stor händelse, för att inte tala om en amerikaresa!

Nu 50 år efter kriget, har prästgårdsjorden här i Torsång bebyggts med egna hem som gav hela bygden en välkommen injektion, som även omfattade föreningsliv, kyrka och skola.

Torsång i november 1998

PS. Under arbetets gång har jag upptäckt allt mer om livet i Torsång under detta sekel, jag ber om ursäkt för att flera uppgifter kan vara utelämnade! DS

Flottning

Den första, den största och den mest betydande industrin i Torsång var flottningen som pågick under 350 år.

Flottningen började under 1600-talets första årtionden. Koppargruvan i Falun hade ett stort behov av ved och timmer och detta flottades i Dalälven ned till bommen i Torsång där virket högs upp till tillmagningsved eller flottades över Runn till Tisken och vidare upp till gruvan.

När järnvägen till Falun var klar på 1860-talet innebar den ett stort uppsving för sågverken vid Runns stränder och behovet av virke blev stort. 1859 anlade Korsnäs AB ett nytt skilje i Torsång och grävde en kanal genom Prästtjärn till Ösjön för att lättare transportera sitt virke till Korsnässågen. De övriga bolagen fick fortsätta att utnyttja den hårt trafikerade passagen genom Lillälven.

Skiljet i Torsång omkring 1935. Foto Olle Blad.

1949 upphörde skiljet och virket fick fritt passera förbi Torsång och 1971 var det sista år då flottning ägde rum på Dalälven.

Av detta framgår att flottningen varit en betydande inkomstkälla för många flottare, skogsarbetare och småbönder, främst under sommarhalvåret. (Se vidare "Flottningen i Torsång under 350 år", utgiven av Torsångs Hembygdsförening 1992)

Sjöfart

Sve-Anders i Svedgården

Anders Andersson i Svedgården, allmänt benämnd Sve-Anders, född 1876, var en tekniskt begåvad man. År 1904 byggde Sve-Anders Sveden, en ångbåt med träskrov. Senare ersattes träskrovet med ett stålskrov och spanten togs från den gamla ångbåten Tule medan maskinen kom från den ursprungliga Sveden.

År 1928 köpte Sve-Anders ångbåten Engelbrekt. Tidigare gick båten under namnet Mackmyra Sulfit. Sve-Anders döpte om båten till Sveden II, men den återfick senare namnet Engelbrekt, i folkmun kallad "Brekten". Sved-Anders gav så småningom båten åter namnet Engelbrekt.

Sved-Anders omkring 1935-40. I Hembygdsföreningens skrift om "Flottningen i Torsång" finns en livfull beskrivning av en resa med Sve-Anders egenhändigt byggda ångbåt, Sveden.

Med dessa ångbåtar åtog sig Anders och sönerna Georg och Bror att bogsera flottningvirke på Dalälven och Runn. 1937 köptes ångaren Runn som tidigare gått på persontrafik mellan Enbacka i Gustafs och Falun.

Med denna båt utförde Anders beställningsturer för enskilda och föreningar. Under krigsåren trafikerade Runn Tisken i Falun och gick till folkparken. 1965 såldes Runn till en person i Stockholm.

När flottningen i Torsång lades ner 1970, såldes båtarna till privatpersoner, som nu vårdar dem ömt i sin hemmiljö på Runn.

Sågverk

Sågar vid Dalälven

De första sågarna drevs naturligtvis med vattenkraft. Redan i början på 1600-talet byggdes sågen vid Domnarvsforsen.

Vid 1800-talets senare hälft, då järnvägen kommit till våra trakter, började sågverken byggas upp runt Runns stränder. De största låg vid Korsnäs och Falun, men många låg även efter Dalälvens stränder.

En av dem var Nyckelbysågen. Den byggdes 1869 och ägdes av Grönvall och Co i Göteborg. Senare blev Gråda Sågverks AB ägare. De skilde ut sitt timmer vid Nyckelby skilje, som låg nedströms flottbron i Nyckelby. Nyckelbysågen tillhörde dock inte Torsångs socken, utan låg i Tuna.

År 1872 byggdes Fagersta Ångsåg. Ägaren J. Skröder skilde även han ut sitt virke vid Nyckelby och även denna såg köptes av Grådabolaget på en konkursauktion. 1878 köptes sågen av Korsnäsbolaget och de båda sågarna vid Nyckelby och Fagersta lades ner.

I slutet av 1870-talet anlades en ny såg nedströms Nyckelby, nämligen Tyllsnäs Ångsåg, med boktryckare F.L. Schmidt i Falun som ägare. Efter 1888 gick sågen under namnet Dala Sågverks AB och 1891 lades den ner.

1885 anlade Mårt Israel Israelsson Uddnäs Ångsåg som anlades på Tyllsnäs udde. Den sågen blev den största i trakten. År 1894 gick rörelsen i konkurs och sågen övertogs av Carl Björn i Borlänge som drev den till 1899.

Bogserbåten Thule år 1890 vid Tyllsnäs ångsåg, sedd från stranden vid byn Alsbäck.

Uddnäs såg vid det som nu kallas Tyllsnäs udde.

Vesterdalälvens Kol AB drev sedan sågen från 1905 i ett par år, men flyttade sedan verksamheten till Källviken vid Falun där både såg och kolugnar byggdes.

Ornäs såg

Omkring 1860 kom vandrande flottare från Värmland till Torsång för att söka arbete på skiljet. En av dem var Nils Ekström. Han blev deltidanställd som flottningsinspektör vid och uppströms Torsång. Ekström byggde i slutet av 1870-talet en liten såg vid Faxåns utlopp i Ösjön vid Ornäs. Sågen låg granne med kvarnen. Efter hand restes även kolmilor. Ekström blev med tiden en mäktig man och titulerades Patron Ekström. Han köpte och bodde på Söderby gård i Skomsarby.

År 1900 köptes sågen av Siljans Kol AB som år 1920 antog namnet Skogens Kol AB med huvudkontor i Kilafors. Vid starten anlades en ny såg med tre sågramar och en kolgård. Kolningen skedde först i mila och 1915 byggdes de två kolugnar. Som biprodukter till kolen utvanns terpentin, tjära och träsprit.

Ornäs såg med personal år 1940. Fotolämnare Greta Fernström.

Ugnarna var igång ända till slutet av 1950 då anläggningen köptes av Bergslaget, det företag som idag kallas Stora.

Sågtimmer och kolvirke skildes ut vid Torsångs skilje och bogserades genom Lillälven till Runn där det förvarades i stora magasin vid Tronsjölandet, för vidare transport över Runn och Ösjön till sågen i Ornäs. När Korsnäs AB slutade använda Korsnäs Kanal fick Skogens Kol överta denna sjöled vilket betydligt förkortade transporten.

Såg och kolugnar betydde mycket för bygden, de gav arbeten till närmare 75 personer. Till anläggningen hörde även en kvarn belägen vid ån.

Tronsjö Ångsåg

Våren 1920 började arbetet vid Tronsjö Ångsåg. Ägaren var Linus Gustafsson, tidigare arbetat åt Kalvbäckens såg i Vika. Sågen i Tronsjö sysselsatte ca 10 personer, främst från Tronsjö by, det var en god tillgång i depressionens tid på 30-talet.

Sågen hade en ram, kantverk och hyvel. Kraften kom från en ved- och sågspånsdriven lokomobil som köpts från Kalvbäckens gruva i Vika.

Vid Tronsjö Ångsåg förekom både legosågning och sågning för lagring. Timret flottades eller kördes fram med häst. Transport av sågat virke till kunderna gick till en lastbrygga i Lillälven och vidare med båt till Borlänge och Falun.

Efter något år inträdde mågen Albert Persson i firman.

Sågen gick i sexton år till 1936 då den ödelades genom en brand. Sågen byggdes aldrig upp igen.

Tronsjö ångsåg omkring 1926-28. Fotolämnare Tage Pettersson.

Mindre bysågar eller så kallade bondsågar

I Kårtylla startade Hol Jöns Larsson en liten cirkelsåg under 20-talet. Den byggdes senare ut av sonen Sven. Rörelsen drivs nu av Svens son Leif, som sågar eget virke och utför legosågning.

Även Länsmans Folke Björklund i Kårtylla hade en liknande anläggning. Nu är det dottersonen Hans som driver denna såg.

I Milsbo byggde Grabb Martin Andersson på 40-talet upp en liten såg, som numera har upphört.

Vid Milsbo kvarn fanns en såg som ägdes av Karl Hedlund, se vidare avsnittet om Milsbo kvarn.

Omkring 1930 byggde Karl-Gunnar Nordström en såg i Tomnäs. Sågen hade en sågram. Här sågade han både sitt eget virke och inköpt timmer, men sågade även legotimmer åt andra. Sågen gick till krigsårens början vid 1940 då den lades ner på grund av brist på drivmedel till råoljemotorn.

En såg som fortfarande är i drift finns hos Jan-Erik Lindström på Sunnanö.

I Torsångs närhet finns sågar hos Stares i Vika-Dalvik, Wallinder i Ovandal och Collins i Ovanbäcken.

Kvarnar

Ornäs Kvarn

En kvarn med anor. År 1620 omnämns Ornäs Kvarn vid Faxåns utlopp i Ösjön. Där låg också en såg, men tidigare fanns här en kopparhytta. 1695 omnämns kvarnen att den hade tre stenar, även sågen nämns.

1748 var det en tvist om vägrätten till byarna Tomnäs och Kyna. Byborna förbjöds av Brandberg på Ornäs gård att använda vägen över Ornäs gårds ägor och vidare förbi kvarnen och Faxån. De hänvisades i stället till att ta en väg som gick över Lilla Ornäs för att nå vägen mot Falun. Beslutet överklagades och byarna fick bruka den väg de alltid brukat.

1806 hette ägaren av kvarnen Eggerts.

1829 köptes kvarnen av bröderna Steffenburg från Sundborn, de så kallade Sundbornsgrevarna.

1872 byggdes järnvägen Falun - Borlänge, förbi Ornäs kvarn.

1877 köpte Nils Ekström i Söderby, Torsång, kvarnen.

1900 köptes kvarn, såg och kvarnrörelsen av Siljans Kol AB. Kvarnen arrenderades ut till mjölnaren Karl Hedlund som var verksam här till år 1913, då han övertog Milsbo Kvarn i Torsång.

1913 övertogs kvarnen av Leonard Forsgren, en energisk man som även byggde ett antal hus som han sedan sålde.

Nästa innehavare blev Gustav Hane som tillträdde år 1934. Hane blev den siste mjölnaren i kvarnen. År 1950 sålde Skogens Kol AB både såg och kvarn till Bergslaget, det nuvarande Stora.

Ornäs kvarn omkring 1920. Kvarnen ligger till vänster. Foto A. E. Bergman.

Under Hanes tid som mjölnare installerade han 1943 elektricitet för att driva kvarnen, som tidigare varit vattendriven. Dammen i Faxån hade en fallhöjd av fyra meter.

Kvarnen används numera som förråd.

Till kvarnen hörde i äldre tider även en bostad åt mjölnaren i Mjölnergården i Ornäs. Denna byggnad finns numera på Torsångs Hembygdsgård, där den ofta kallas "Storstugan".

(De historiska uppgifterna intill år 1878 kommer från Bo Tallberg i Falun.)

Milsbo Kvarn

I slutet av 1700-talet uppfördes en skvaltkvarn för att mala byns spannmål.

År 1856 löstes kvarnrätten in av tre delägare och en ny kvarn byggdes, den kallade Milsbo Tullkvarn. Den var färdig 1858 och kostade 1 860 riksdaler. Kvarnen hade turbin och två par stenar.

År 1897 sålde Gustav Melin hela sin egendom med kvarnandelarna ingående i köpet till Erik Persson från Leksand. Mjölnaren Otto Hedlund, som drivit kvarnen i 25 år, sålde före sin död 1903 den resterande andelen i kvarnen till Erik Persson, som därmed blev ensam ägare.

*Milsbo kvarn med intaget till vattenturbinen.
Fotolämnare Albert Eriksson, Milsbo.*

År 1913 köptes kvarnen av Karl Hedlund, senast mjölnare vid Ornäs Kvarn. Karl Hedlund byggde senare en såg med hyvelmaskin nedanför kvarnen.

Efter Karl Hedlunds död köptes kvarnen 1953 av Albert Eriksson och tre år senare, 1956, revs Milsbo Kvarn.

Vattenrättigheterna utnyttjades senare av Albert Eriksson för en liten kraftstation.

Dalviks Kvarn

År 1926 anlade Jöns Jönsson i Dalvik en kvarn i Dalviks by. Den sköttes av anställda mjölnare och den förste var Östlund som senare efterträddes han av Granlund och 1934 av Helge Pettersson.

År 1942 inträdde Karl Söderlund i kvarnrörelsen sedan han gått ut från kvarnskolan i Mariestad. 1946 övertog Kalle kvarnen och drev den med hustrun Astrids goda hjälp i kontoret och övriga sysslor. Astrid arbetade i kvarnen fram till sin pensionering.

Dalviks kvarn omkring 1940. Fotolämnare Vivan Sandberg.

Karl hade nya idéer om hur kvarnen skulle drivas och byggde 1947 ut kvarnen för att få ett lager, som gjorde det möjligt att börja handla med spannmål och foder. Det var ett nytt grepp som gjorde att verksamheten utvecklades och nya kunder kunde betjänas. 1954 byggdes den första torken och en mindre spannmålssilo för 100 ton. 1961 gjordes en silobyggnad för 250 ton och 1965 ytterligare en för 250 ton, för att slutligen 1969 byggas ut igen för ytterligare 400 ton, så att det fanns kapacitet för sammanlagt 1000 ton

1960 hade kvarnstallet byggts om till foderlager och 1972 gjordes en tillbyggnad av lagret.

Hösten 1972 kom katastrofen! Mitt under skördeperioden brann kvarnen ner till grunden. Silona var fulla av spannmål. "Detta höll på att knäcka mig" sa Karl, "men det att börja om från början". Den nya kvarnen, silo och tork byggdes 1973-74. Den första etappen för cirka 1500 ton spannmål, 1975-76 byggdes planlager och -77 utsädesrenseri och foderblanderi. 1979 kom ytterligare ett planlager i en ny byggnad.

Rörelsen fick en ny inriktning med bland annat spannmålshandel. Den har ständigt

utvecklats och Kalle har gjort ett förnämligt och framsynt arbete.

Dalviks kvarn 1998. Foto Astrid Söderlund.

Alla transporter går i egen regi och kvarnen distribuerar överskott i Tunabygden, Torsång, Vika och även Gagnef och Sundborn till kunder från södra Hälsingland i norr till norra Västmanland i söder och till stora delar av Dalarna

Kvarnen har filialer i Tuna sedan år 1984, Djurås 1993 och det senaste inköpet är före detta Falu Spisbröds lokaler 1997. Även på dessa filialer säljs varor med anknytning till djur och trädgårdsskötsel åt allmänheten och allt som behövs inom jordbruksnäring. Firman har även nederlag i Kopparberg och Alfta.

Verksamheten omfattar Dalarna, Gästrikland och södra Hälsingland. Företaget säljer förutom spannmål, foder och gödningsmedel även olja och diesel.

Dalviks kvarn drivs nu av Karls och Astrids son Håkan som arbetat i firman sedan 1972. Sonsonen Lars arbetar också i firman, som nu har 25 anställda.

Mindre kvarnar, så kallade Skvaltor

En skvaltkvarn, eller skvalta, drevs med ett vattenhjul i en bäck.

I kvarnarna, som också kallades för dygnkvarnar, fick bönderna mala sin säd. Kvarnarnas användning utgick från bondens innehav av jord. Ju större ägor, desto mera tid fick bonden för att mala sin säd i kvarnen.

Sådana kvarnar fanns i nästan alla byar som hade en bäck med rinnande vatten. I ett rättegångsbrev från 1492 omtalas den gamla Dalviks kvarn stadh. Det var en skvaltkvarn som låg vid bäckens övre del.

Sådana skvaltor fanns även i andra byar t.ex. Tronsjö och Milsbo. I Milsbo inlöstes byns kvarnandelar av en privatperson i mitten av 1800-talet.

Tylla, Kårtylla och Prästgården hade andelar i Knutshytte kvarn som ligger vid Knutshytte å som rinner ut i Grängshammarsån På slätten heter den ån Sörån. År 1486 omtalas att vid Kurbäcken i Tronsjö fanns en hytta för järnmalm. Senare användes vattenkraften i bäcken för att driva en skvalta för malning av säd och vidare in linstamp och en benstamp. Vattnet i bäcken kom från Skålmyran och Dammyran och en damm fanns vid Tronsjö by.

Trävaror

Garfvés Rullgardinsfabrik

Karl Garfvé, född 1838 i Möklinta, kom som dräng till sin faster Emma Zetterberg i Klockargården i Torsång. 1866 gifte han sig med Kristina (Stina) Karlsdotter från Storsten. Omkring 1870 började de tillsammans med Karls bror August att tillverka och sälja rullgardiner av papper.

År 1876 flyttade de till Kristinas föräldrahem i Storsten. Vid den tiden hade brodern August lämnat företaget.

Under hösten och vintern tillverkades gardinerna som målades med schabloner. När våren kom tog Karl dragkärran, vandrade ut i byarna och sålde gardinerna. Hans fotvandringar gick förutom i Dalarna till Hälsingland, Gästrikland och Medelpad. För att hålla lagret fullt under resan, skickade Stina mera gardiner per järnväg. Efter några år då, de köpt en häst, besökte Karl även Jämtland, Härjedalen, Värmland, Närke och Västmanland.

Kalle tillverkade även kaffekvarnar som de sålde samtidigt med gardinerna.

Karl dog 1925 vid en ålder av 86 år.

Lidéns Möbler

År 1898 startade Johan Arfvid Andersson Lidén en snickerifabrik för möbler i Hans-Ersgården i Skomsarby (gården är numera riven).

1898 gifte sig Johan med Anna Maria Danielsson från Gustafs och flyttade sin rörelse till Enbacka. 1914 flyttade firman till Säter och drivs numera under det välkända namnet Lidéns Möbler. Företaget firade i år sitt hundraårsjubileum och har drivits av samma familj i tre generationer. (Se även Lidéns vattenfabrik).

Byggmästare Lidén

En yngre bror till Johan Arfvid var Emil Lidén, som i seklets början startade en byggnadsfirma i Skomsarby. Bland annat byggde han de två fastigheterna som ligger granne med det numera nedlagda Vivo och Torsångs Handelsträdgård. I en av dem bodde Emil själv med sin familj till omkring 1925-30, då han flyttade till Stockholm där han fortsatte som byggmästare.

Norbergs vävskedstillverkning

Vävskedsmakaren Frost Erik Andersson-Norberg flyttade med sin familj till Tronsjö från Oxberg i Mora. Erik var verksam i Tronsjö till år 1901 då familjen flyttade till Stora Skedvi.

Gut-Johans laggkärl

När Gut Johan Andersson med familj från Venjan kom till Sunnanö omkring 1920, tog han på lediga stunder upp sitt gamla hantverk, tillverkning av laggkärl. När lagret var stort nog för en hästfora, for Johan ut för att sälja dem. Färderna gick bland annat till Uppsala.

Axel Petterssons Skidfabrik

År 1930 började Axel Pettersson, "Fischä Axel" att göra skidor i Kårtylla. Skidorna var av massiv björk och såldes främst i den omgivande trakten. Skidfabriken hade ingen större produktion, den lades ner efter några tre år.

Gunnar Johanssons Snickeriverkstad

År 1938 köpte Gunnar Johansson i Sunnanö en kombinationsmaskin med hyvel och började i liten skala tillverka inredningsdetaljer till hus, t.ex. dörrar och fönster. Senare tillverkade han också trädgårdsmöbler som bland annat levererades till Helldens möbelaffär i Borlänge. Gunnar gjorde också långrevslådor till Långbergs Fiske i Torsång. År 1950 flyttade han till Skutskär och fortsatte med annan verksamhet inom träindustrin.

Wirserum stoppmöbler i Ornäs

Firman tillverkade stoppade möbler, främst fåtöljer. Ägaren hette Thure Strömberg. Tillverkningen varade en kort tid tills verkstaden brann ner 1938.

Elsanders ekor

I byn Berg började John Elsander att tillverka ekor under 1940-talet och tillverkningen

pågår än idag, nu genom sonen Börje. Snickeriet har även andra produkter än ekor i sortimentet.

Berg-ekorna är väl kända i Torsång. Varje midsommar glider de rödvita ekorna ner längs älven, lastade med blommor, girlanger och kransar till majstången på Hembygdsgården

Möbelverkstad i Ornäs

Möbelverkstaden låg på Tuna-sidan i Ornäs och tillverkade fåtöljer och stolar.

Mekanik

Gelling Gustaf Görssons Gelbgjuteri

Gustaf Görsson föddes i Tronsjö 1843. Han gick i lära inom glebgjutarkonsten, dvs. mässingsgjutning, i Gustafs hos Tåktström (gelb efter det tyska ordet för färgen gul).

Gustaf startade en egen rörelse i Tronsjö där han tillverkade pinglor, spännen med mera. Gustaf Görsson gick under namnet Gellingen och var en originell person. Han var bland annat känd för sina affärsresor på olika marknader, men även för sina nästa dagliga vandringar till krogen i Buskåker. Gellingen har gått till eftervärlden som en av huvudfigurerna i det folkliga lustspelet "Schmittens sylta", som i många framförts på Torsångs Hembygdsgård.

Gellingen dog 1918.

Gelbgjuteri

När Gellingens krafter började avta övertogs rörelsen av Axel Hedlöf, född 1859, död 1943. Axel gjorde affärsresor till bland annat Hälsingland med sparken fullastad av gjutna mässingsartiklar.

Gottfrid Brobäck, smed och rep

I Tylla, granne med Lindströms handel, bodde Gottfrid Brobäck och nere vid Kålsjön hade han en smedja där han arbetade med smidesarbeten och reparationer. Smedjan är omnämnd i Greve Gustaf von Rosens memoarer, orsak som följer:

I början av detta sekel anordnade kyrkoherde John Carlbäck konfirmandkurser om somrarna. I denna deltog greve Gustaf von Rosen. En dag fick han höra att Gottfrid Brobäck hade en motorcykel till salu. Von Rosen var intresserad och bad om en provtur. Gottfrid startade motorcykeln och Gustaf åkte mot Gustafs. Där Kanotstadion nu ligger, tänkte han vända, men vägen var för smal, Gustaf hade glömt hur man stannade motorcykeln. Den enda möjligheten var att köra ner i diket för att få stopp på maskinen. För att komma hem igen fick han skjuta den tunga motorcykeln, eftersom han inte heller kom ihåg hur den startades. Det blev ingen affär.

Omkring 1935 flyttade familjen Brobäck till Töreboda och den nye ägaren till smedjan blev Georg Andersson.

Kopparslagare Jansson

I början av 1900-talet arbetade en kopparslagare som hette Per-Erik Jansson i Sunnanö. Han gick vanligen under namnet "Köpperslagern" och tillverkade allehanda hushållsartiklar av koppar, men övergick senare till att arbeta med bleckplåt. Försäljningen sköttes av hans hustru Emma som vandrade runt i bygden med kopparvarorna.

Sve-Georg Andersson, smed och rep

Sven Georg Andersson kom från Svedgårdens och var son till Sve-Anders. Hans vanliga arbete var att hålla Svedgårdens ångbåtar i skick, antingen de var till sjöss eller uppdragna på land. När tid fanns över arbetade han med egna arbeten i sin nyköpta smedja och verkstad.

Torsånga slipstation

Det var så här det började: Henry Eriksson i Räfstylla, född 1911 i Räfstylla. På vintern arbetade han i skogen, en vanlig sysselsättning för flottarna i Torsång. En vinter arbetade han tillsammans med fadern Arvid och några flottarkamrater i Svärdsjöskogarna. Han klagade på sina kamrater att verktygen var dåligt skärpta och fick då svaret: "Slipa själv då, pojklummel!"

Det gjorde Henry och resultatet blev att han i fortsättningen även fick sköta kamraternas verktyg. Henry började ta åt sig olika sliparbeten på sin fritid. Uppdragen ökade raskt i omfattning och snart måste Henry sluta sin arbete på Domnarfvets Jernverk för att ägna sig åt sliperiet på heltid. Hans verkstad låg i Lötbacken efter Gustafsvägen i Tylla.

År 1968 kom den yngste sonen Rolf in i arbetet. Några år senare, 1970 avled Henry och Rolf övertog verkstaden. Rolf byggde år 1984 en ny verkstadslokal, som ligger granne med nuvarande Torsånga Jakt och Fritid.

År 1996 byggde Rolf en bostad bredvid verkstaden där hans son Anders bor. Anders är firmans tredje generation av skärpta slipare. Så sent som 1998 fördubblades sliperiet med ännu en byggnad.

Firma Einar Larsson

Einar med familj kom till Tylla från Nynäshamn år 1949. I Tylla byggde han en verkstad och reparerade cyklar och hushållsmaskiner. Han tillverkade även oljebrännare, så kallade pottbrännare, dvs. en enkel typ av oljebrännare som alltid var i gång, något som var möjligt vid en tid då oljan var billig!

Han gjorde också reflexbrickor för gående och hästar, se vidare Hembygdsföreningens årsskrift för 1997, Affärer och handlare i Torsång.

Folke Anderssons svetsverkstad

Folke Andersson Svetsverkstad i Tronsjö utförde under åren 1950-70 legoarbeten av olika slag. Folkes huvudsakliga sysselsättning var annars en anställning som svetsare hos Haglöfs Ryggsäcksfabrik i Torsång.

Torsånga Bilskrot

År 1961 började Kjell Eriksson i Asplunda att skrota bilar i blygsam skala. Firman registrerades året därpå som Begagnade bildelar, Kjell Eriksson, Asplunda.

Firman har sedan starten expanderat och utvecklats efter de olika miljökrav och det återvinningstänkande som skett inom detta område. I juni 1978 tvingades Kjell Eriksson sluta som drivande chef för firman på grund av sjukdom. Firman är sedan dess utarrenderad till Ulf Gustafsson i Tylla, som tidigare var anställd i firman.

Arne Berglunds Bil och Mek

Arne Berglund med familj köpte 167 en fastighet i Tyllahagen, före detta Haglunds

Handelsträdgård. Där inrättade Arne en verkstad 1973. Mellan åren 1988-96 hyrdes rörelsen ut till en annan person, medan Arne arbetade som lärare. Sedan 1996 driver Arne åter sin rörelse i egen regi.

Funko specialmaskiner AB

År 1970 flyttade familjen Jönsson till Torsång och Tylla, där de köpte den före detta Branderska fastigheten.

Holger Jönsson som är både konstruktör och uppfinnare, hade då ett kontor i Mjälga, medan tillverkningen av företagets produkter gjordes av Anja Mekaniska. 1986 flyttad Funko till Torsång, då även sonen Joakim "Jocke", kom in i firman som har 3-4 personer anställda.

Funko tillverkar maskiner som används inom träindustrin. Jocke och Holger har utvecklat en helt ny typ av kantprofilputsmaskin, som de har patent på i många länder. Funkos putsmaskiner används av flera företag som tillverkar stora volymer, t ex Sweedoor och IKEA-ägda företag inom Sweedwood. De har också en maskin för de mindre företagen med små serier på programmet.

Den senast levererade maskinen är en dubbelsidig putsmaskin med ett hörnputsaggregat. Den har levererats till et företag i Kanad, som också är leverantör till IKEA. Jocke både installerade maskinen och utbildade personalen.

Företaget har också tagit fram en CNC-styrd maskin som klarar svängda former, t.ex. bordsskivor, den första gick till Kinnarps Kontorsmöbler. De har också utvecklat maskiner för spackling.

På Funko ser man ljust på framtiden och satsar på att breda marknaden för att kunna öka produktionen.

Torsångs Marin & Mek

År 1982 startade Hans Nilsson i Tylla en serviceverkstad för båtar och motorer, men även försäljning av en del båtillbehör. Firman upphörde efter något år.

Elektronik

Bröderna Samuelsson Radioverkstad

När Julius Samuelsson 1925 återkom från en tid i Amerika, startade han och brodern Sven tillverkning av radioapparater med verkstad i hembyn Sunnanö. Detta var i radions barndom och radio med högtalare var inte var mans egendom, de flesta fick nöja sig med en kristallmottagare och hörlurar.

Något år senare öppnade de en radiofirma, Bröderna Samuelssons Radio. Den tredje brodern Otto, ägnade sig åt agenturförsäljning av radioapparater, men övergick sedan till lastbilsrörelse, bland annat som mjölktransportör från bönder i Torsång till mejeriet i Gylle (se avsnittet om Taxi och lastbilstransporter).

Bertil Schedwin Elprodukter

Familjen Schedwin flyttade från Kiruna till Kyna år 1934, där Bertil startade en verkstad för tillverkning av elektriska lödkolvar, elektriska element och brännstämplor. Under krigsåren var det en stor efterfrågan på firmans produkter. Senare började Bertil Schedwin att göra legoarbeten åt ett företag i Borlänge.

Firman avslutades år 1973 efter en olycka i skogen som stoppade Bertils tidigare verksamhet i firman.

Skinn

Halvarssons skinn

När barnmorskan Hilma Halvarsson i Kättabo, Venjan, blev änka startade hon en skinnfabrik, H. Halvarssons Skinn. Senare gifte hon om sig med Artur Carlsson, som var pastor i en frikyrkoförsamling. År 1930 tillträdde Hilma Carlsson den lediga tjänsten som barnmorska i Torsång efter den avgående Anna Brander.

Hilma med sin make Artur och barnen Britta, Karin, Erik och Bengt flyttade in i tjänstebostaden i skolan i Torsång. Senare föddes sönerna Erik och Bengt.

Väl hemmastadda i Torsång tog Hilma och Artur upp skinnarbetena igen. De hyrde lokaler hos Östberg som låg granne med Torsånga Handelsträdgård och Erixons Diversehandel.

De tillverkade främst handskar med hjälp av några anställda och hemsömmerskor. När kriget bröt ut 1939 och den svenska armén rustades uppstod ett stort behov av vinterpälsar. På så vis blev Halvarssons Skinn AB i Torsång en av leverantörerna av de "vita pälsarna".

Halvarsson skinn, personalfoto från omkring 1930. Stående till vänster ser vi Hilma och Artur.

År 1940 köpte familjen Carlsson den lediga mejerifastigheten i Räfstylla för 5 800 kronor och inredde fabrikslokaler. Under några år var arbetsstyrkan stor med tillskärare, sömmerskor och hemsömmerskor, som mest var de 80 personer.

1943 blev skinnfabrikens sista år. Arméns lager var nu välfyllda och vidare order uteblev. Firman kunde inte leverera till den öppna marknaden, eftersom de saknade nödvändiga skinnkvoter. När armén beställde pälsar höll de också med skinnet, för övrigt rådde ju ransonering.

Artur Carlsson övergick till annat arbete i Falun och Hilma hade kvar sitt arbete som barnmorska. De anställda fick andra arbeten på annat håll, efterfrågan på arbetskraft var på den tiden stor.

S-P Perssons skinnindustri

År 1946 hyrde den stora skinnfirman S. P. Persson i Malung, Halvarssons lokaler i Torsång. De hade skinnkvoter för civil tillverkning och drev under en tid en Torsångsfilial. Verksamheten pågick till 1954 och lades därefter ner. Lokalerna hyrdes ut till en firma som tillverkade färg. Senare byggdes verkstadslokalerna om till bostäder

Bryggerier och drycker

I seklets början fanns en del mindre bryggerier i Torsånga närhet, främst i Fjäkelmyra och Skomsarby.

Fjäkelmyra svagdricksbryggeri

Det mest kända bryggeriet var Fjäkelmyra svagdricksbryggeri som ägdes av Carl-Erik Berglund med sonen Carl-Theodor.

Berglund ägde även en ångbåt, Oden, som han använde för drickatransporter till Borlänge - Domnarvet. Annars distribuerades svagdrickan förvarat i tråkaggar ut till kunderna i byarna med hästskjuts.

Carl-Theodor Berglund var en stor personlighet, som förutom bryggare var auktionsförrättare, smågrisförsäljare och en framstående ledare inom jordbruksrörelsen. Vid Berglunds 50-års dag framfördes följande vers:

**Nu far ej Odin mer ut, att plöja vågen blå.
På drickat även slut, på bryggeriet ock så.
Den lata kampen stupat har, blott Theodor finns ännu kvar.**

Utkörning av dricka från Fjäkelmyra bryggeri med Alsbäck i bakgrunden. Foto H. P. Persson.

I bryggeriet arbetade även bröderna Wiktor och Erik Olsson från Hessebacken, Wiktor var för övrigt måg i familjen Berglund.

Fjäkelmyra bryggeri lades ner omkring 1908-10 på grund av nya bestämmelser om bryggeriverksamhet. Bröderna Wiktor och Erik övertog senare Leksands Bryggeri, där de troligen var de första i Sverige att införa ett pantsystem för tomglas.

Lidéns vattenfabrik

År 1898 startade Johan Arvid Andersson Lidén tillsammans med Oskar Turesson en vattenfabrik i Skomsarby. När Lidén flyttade till Enbacka slutade Turesson-Oskars medverkan i vattenfabrikationen, (Se även Lidéns Möbler).

Fahlstedts

Även i granngården Stores i Skomsarby fanns en tid vattenfabrikation. Främst tillverkades läskedrycker. Ägare var Fahlstedts Stores-gården.

Tillverkningen startades troligen när Berglunds slutade sin tillverkning omkring 1910. De två familjerna Lidén och Fahlstedt var släkt på långt håll. Det är inte känt hur länge verksamheten pågick.

Uvbergets bryggeri

Vem som drev och ägde detta bryggeri har inte gått att få fram. Beviset för att ett bryggeri har funnits i Uvberget är jag, Tage Pettersson, som äger en tråkagge som är stämplad "Uvberget".

Ornäs Brännvin

På 1880-talet köptes Stora Ornäs gård med tillhörande Ornäsloftet eller Ornässtugan, av Carl Gustaf Calleberg (född 1828, död 1896). Därmed gick en gammal dröm i uppfyllelse för den fattige pojken från Trädgårdstorp som ligger på vägen mot Aspeboda och tillhör Torsång.

Calleberg hade under årens lopp arbetat upp sig och var nu krögare i Uppsala där han ägde värdshuset Flustret. Pengar saknades tydligen inte eftersom han påbörjade anläggningen av nuvarande Stadsträdgården och Svenskdammen i Uppsala och en musikpaviljong.

I källaren på den anrika Ornässtugan startade Carl Gustaf en liten affärsrörelse. Han köpte brännvin på vart som tappades över på buteljer som försågs med etiketten Ornäs

Brännvin, med en bild av Ornässtugan i färg. Det förekom även en annan etikett med namnet Ornäsbrännvin Sädes, som serverades bland annat på krogarna i Uppsala.

Pensionat

Haganäs pensionat

År 1901 köptes den gamla tändsticksfabriken Haganäs av Pontus Linderdal. Tre år senare sålde han den till Alida Månsson, som drev ett pensionat. Efter ytterligare ett år, 1905, såldes fastigheten till brukspatron Herman Fredrik Zethelius.

Näste ägare heter John Erik Borgenstam som år 1922 fick lagfart på Haganäs. Borgenstam var apotekare i Falun. Egendomen var i hans ägo i tjugo år. 1942 såldes den till Stora Kopparberg AB som då inrättade ett semesterhem åt sina tjänstemän.

Pensionat Haganäs. Fotot är ett vykort från okänt årtal. Till höger skymtar den gamla tändsticksfabrikens tak. Idag återstår bara fabriken grund.

1977 övergick Domnarvet till SSAB:s ägo och med i affären följde Haganäs pensionat. I vår tid är Haganäs öppet för allmänheten och ett populärt värdshus.

Björkbackens pensionat

I början av 1930-talet startade en fröken Persson pensionatsrörelse i gården Björkbacken, granne med Stora Ornäs gård. Hon drev sitt pensionat till år 1942 då fröken Persson flyttade till Haganäs där hon fortsatte som husmor till anställda tjänstemän i Domnarvet, Bergslaget.

Björkbacken blev därefter tjänstebostad för Axel Schedwin, chef för Skogens Kol AB i Ornäs och efterföljande chef, Winlöf.

När Bergslaget köpte Skogens Kol AB revs gården och dess plats restes en ny gård.

Björkbackens pensionat. Fotot är ett vykort från okänt årtal. Fotolämnare Ingrid Tallberg.

Kristinagården, Dalviksberg

Omkring 1960 köpte Elsa Wiktorin den gamla bergsmansgården Kristinagården i Dalviksberg, som hon renoverade. Under några år drev Elsa Wiktorin ett pensionat där.

Sport och fritid

Haglöfs Ryggsäcksfabrik

Utdrag från en reklamskrift av Rolf Haglöf:

Tänk om pappa Wiktor fått uppleva vad hans första stygn i drängstugan en dag skulle leda till!

Stugan i Dalvik står kvar än i dag och utsikten över Runn är lika betagande idag som 1914 när Wiktor Haglöf här gjorde sina första ryggsäckar. Det var en ren händelse att det blev som det blev. Han ville helt enkelt göra något annat än att bli bonde.

Wiktor Haglöf, född 1886, startade i hemmet Tjös-gården i Dalvik år 1914 med att göra ryggsäckar.

År 1919 flyttades tillverkningen till Tylla där Wiktor byggde en mindre fabrikslokal, "Dalstugan". Efterfrågan ökade, rörelsen växte, lokalerna blev för små och 1935 byggdes nya verkstäder på den motsatta sidan av tomten.

Haglöfs första fabrik år 1922. Fotolämnare Haglöf.

1955 ombildades företaget till Haglöfs Ryggsäcksfabrik AB.

År 1959 avled grundaren Wiktor Haglöf och sönerna Rolf och Hans övertog firman.

1960 köpte de den gamla Konsumfastigheten som stod ledig sedan 1952 då Konsum flyttade till Höganäs.

Åren 1961-62 var arbetsstyrkan vid företaget som störst, nämligen 75 personer. 1963-64 byggdes en ny mekanisk verkstad och 1972 byggdes lagerlokaler.

Bland de många produkter som förekommit i familjföretagets 60-åriga era kan nämnas ryggsäckar, tält, gummimadrasser, väskor, kartfodral, portföljer, cykelväskor, fäktkläder och hängmattor.

Brödkvarnar och ringvältar var andra tidiga 20-talsprodukter. En brödkvarn var ett högt värderat köksredskap för många tandlösa gamlingar.

Den billigaste produkten var en skolryggsäck som 1916 kostade 90 öre, hängmattor såldes för 2 kronor stycket.

1974 såldes företaget till Bonnierföretagen AB.

Bonnierföretaget Haglöfs

1974 köpte Bonnierföretagen Haglöfs Ryggsäcksfabrik i Torsång.

År 1976 byggde det nya företaget fabrikslokaler vid vägen mot Naglarby (vägen längs älven, förbi Kanotstadion). Tillverkningen var densamma som tidigare, dvs. ryggsäckar och fritidsartiklar.

1982 blev lokalerna för små, både med tanke på den nuvarande verksamheten och planer på expansion. Dessutom ville företaget koncentrera sin verksamhet och slippa fastighetsägande. De flyttade från Torsång till industriområdet i Islingby till lokaler som ägs av Borlänge kommun.

SACCI

SACCI är egentligen det gamla Haglöf som åter kommit i familjens ägo. 1987 köpte Hans Haglöf tillbaka delar av det Bonnierägda Haglöfs och gav det namnet Haglöfs Bärteknik. När konkurrensavtalet mellan företagen gick ut, fick inte namnet Haglöfs användas längre. Därför skedde 1991 en ombildning till SACCI Ryggsäckar AB.

Försvar, industri och sjukvård är idag företagets huvudkunder. Sönerna Anders och Claes ingår som delägare, SACCI finns idag i nya lokaler på Gamla Tunavägen 8 i Borlänge.

Rolf Haglöf i Torsång AB

Företaget bildades 1983 med inriktning att serva Försvarets Materielverk med reparationer och detaljer till ryggsäckar.

Företaget har lokaler i det gamla Haglöfs i Tylla, men driver nu firman i industrihuset i Torsång vid Gustafsvägen, dvs. Haglöfs ursprungliga lokaler vars nuvarande ägare har ett företag i Schweiz och sommarstuga på Sunnanö.

1991 köpte sonen Per Haglöf företaget och driver det vidare, nu utökat med tillverkning av konstsmide och hemslöjdsprodukter med försäljning i industrihuset.

Långbergs Fiskeredskapsfabrik

Gunnar Långberg, född 1903 i Tronsjö, arbetade i sin ungdom åt flottningsföreningen och var på sin fritid en ivrig fiskare. Hans brinnande intresse blev början till en industri. Gunnar och hustrun Lisa började år 1935 att tillverka fiskeredskap i hemmet. De tillverkade nät, ryssjor, mjärdar och långrevslådor. Efterfrågan ökade snabbt och Långbergs började yrkesmässigt att tillverka fiskeredskap med anställda medarbetare. De lade också ut legoarbeten som hemarbete till privatpersoner, men även institutioner som Falu länsfängelse och Sätters sjukhus tog emot arbeten.

När Gunnar dog 1982 övertog äldste sonen Jan-Erik, bosatt i Smedjebacken tillverkningen av fiskeredskap. Rörelsen i Tronsjö fortsatte som detaljhandel inom sport, fiske och vapen. Om detta kan man läsa i Hembygdsföreningens årsskrift 1967, Affärer och handlare i Torsång.

Handelsträdgårdar

Haglunds Handelsträdgård

Trädgårdsmästare Gustaf Haglund föddes 1893 i Tyllahagen. Han började sin trädgårdsmästarbana 1911 genom att gå två år på Vassbo Lantbruksskola. Efter praktik i Skåne och Östergötland 1915, fortsatte Gustaf under 1916 som praktikant i Tyskland. Därefter kom han hem till Sverige igen och köpte tillsammans med sin syster Anna en trädgård i Östersund. De drev trädgården i tre år.

År 1919 köpte Gustaf och hustrun Elsa en fastighet i hembyn Tyllahagen. Där startade de en handelsträdgård, som med åren växte till en ganska stor anläggning.

*Haglunds handelsträdgård på Tyllahagen.
Fotolämnare Kurt Haglund.*

Sina produkter sålde de i huvudsak på Fisktorget i Falun, med tiden blev Gustaf Haglund där en välkänd person. Varorna transporterades till Falun främst med ångbåten Runn,

som då trafikerade sträckan Enbacka - Torsång - Falun. Ångbåtsbryggan låg rakt nedanför Tyllahagen och dit forslades varorna med en dragkärra som lastades på båten. Resan gick till kajen i Falun och därifrån drogs kärran in till Fisktorget. I slutet på 1970-talet flyttades torghandeln från Fisktorget till Stora Torget, där torghandeln bedrevs fram till våren 1996.

År 1928 började företaget att sälja fröer på postorder. Detta blev en stor succé och företaget blev ett av Sveriges stora på området. Frö på postorder sysselsatte som mest 10 personer, som endast arbetade med fröerna.. Hustrun Elsa basade över verksamheten som pågick fram till 1952.

På grund av anläggningens placering och vattenbrist flyttades 1937 trädgården till sitt nuvarande läge i centrala Torsång. Här byggdes ekonomibyggnad, bostadshus och växthus. Idag omfattar anläggningen nio växthus om drygt 2800 kvadratmeter.

Ett vykort över Torsångs Handelsträdgård före den senaste utbyggnaden. Fotolämnare Haglund.

När Gustaf Haglund avled 1956 och rörelsen övertog sönerna Kurt och Börje trädgården i Torsång medan den yngste sonen Sören drev en trädgård i Buskåker, Stora Tuna. År 1975 slutar Börje i firman och två av Kurts söner, Lars och Christer, trädde in i hans ställe. År 1987 slutade Kurt i företaget och därefter driver sönerna Lars och Christer företaget själva.

I slutet på 1980-talet och i början på 90-talet gjordes en omfattande ombyggnad av växthusen. Glasen byttes mot polykarbonat och i växthusen installerades en växthusdator för styrning av klimatet.

År 1990 ombildades Firma Torsångs Handelsträdgård till aktiebolag. Företaget har nu 5,5 helårsanställda, där nu fjärde generationen Haglund arbetar. Företaget håller en helårsproduktion av mestadels krukväxter till grossister, detaljister och minutförsäljning.

Handelsträdgården har blivit känd i både radio och TV, där Christer Haglund medverkat. I Dalaradion har han programmet "Ringblomman" där han lämnar sakkunniga råd om blommor och krukväxter.

Tomnäs Handelsträdgård

Omkring 1935 uppförde Nils Jansson, bördig från Nordanö, en handelsträdgård i Tomnäs. Trädgården drevs till något år före 1940 då växthusen förstördes av ett stormväder. Huvudbyggnaden blev senare ombyggt till ett bostadshus.

Tage Johansson Handelsträdgård

Tage Johansson startade i slutet på 40-talet en handelsträdgård i Pettersbacken, Tylla. Handelsträdgården fanns till omkring 1970, då Tage övergick till annan verksamhet.

Transporter ↑

Magnussons Busstrafik

Anders Ahlin, född i Gagnef, kom i unga år tillsammans med sina föräldrar till Sunnanö. Han for i unga år till USA, där han 1912 blev amerikansk medborgare och deltog i första

världskriget på västfronten i Frankrike. Anders Ahlin återvände 1912 till hemorten och startade tillsammans med en kompanjon Borlänge's första busstrafik på linjen Borlänge - Svärdsjö, Hovgården - Borlänge - Torsång och Borlänge - Kvarnsveden. Biljetten mellan Torsång och Borlänge kostade 25 öre medan konkurrenten Ryde tog 40 öre för samma tur.

Rörelsen överläts senare till B.J (Bergslagens Järnväg).

Taxi och lastbilstransporter

I seklets första årtionde var bilar ganska fåtaliga i Torsång och någon yrkesmässig persontrafik med bil förekom inte. Så småningom började dock myndigheterna att kräva trafikrättigheter av de som utförde personbefordran.

Den förste i Torsång som sökte sådana rättigheter var Martin Haglöf i Tronsjö, han fick sitt tillstånd 1930.

Sedermera övertogs rörelsen av Abel Andersson i Tylla. Abel åtog sig även postbefordran mellan Torsång och Ornäs, men även lantbrevbärningar till Torsång - Tronsjö - Milsbo. Detta blev snart ett heltidsjobb, så Axel överlät taxirörelsen till Nils Hedlund i Tylla, som senare överlät den till Einar Larsson när Einar köpte Hedlunds fastighet i Tylla.

Samtidigt bedrev även Mora-Fredrik Andersson i Skomsarby taxitrafik.

Även Karl-Arvid Andersson hade en tid en taxirörelse, som han senare utökade med Axel Björklunds Lastbilsåkeri med rättigheter i Ornäs. Karl-Arvid övertog då mjölktransportern till mejeriet i Gylle, som tidigare hade utförts av Otto Samuelsson, Axel Friberg och Helge Andersson.

Otto och Axel gick in i byggnadsbranschen, men Helge fortsatte i transportbranschen med att köra åt Maserfrakt i Borlänge. Karl-Arvid var mjölkutkörare i 18 års tid, därefter gick även han över till Maserfrakt.

PECAB

År 1970 köpte Peter Cederberg med familj den gamla Godtemplargården på Trutenbo i Torsång. Gårdens anor inrymmer bland annat historien om logen Barbro, se Hembygdsföreningens årsskrift 1983 "Logen 340 Barbro 1883-1983".

Familjen Cederberg renoverade och byggde om gården, de flyttade in 1971. Den 20 april 1972 öppnade Peter Cederberg Auktion - Försäljnings AB med två anställda.

1976 började firman sälja lastbilar, lösöresauktionerna blev mera sällsynta och firman övergick till auktioner på verktygsmaskiner lite till och från under cirka tio år.

1981 byggdes kontor i halva auktionslokalen och sedan dess har firman sålt lastbilar och hyrt ut fordon och maskiner till kommuner och olika företag på långtidskontrakt. Firmans namn ändrade till PECAB.

Godtemplarlokalen år 1936, numera PECAB:s lokaler. På stranden ligger flottningsföreningens länsor för vinterförvaring. Foto Sven Samuelsson.

1985 flyttade företaget från Torsång till Sätters södra industriområde i nya och större

lokaler där de fanns under fem år fram till 1990. Då inköptes Gustafs Bilverkstad, "Joels". Försäljningen av fordon minskade och firman köpte fastigheter i Stockbro, Ulfshyttan, Rämshyttan och Falun, firman köpte även sockenstugan i Gustafs.

1997 kom försäljningen tillbaka till Torsång, men den största delen av verksamheten består nu av uthyrning av bilar och fastigheter (bostads- och industrilokaler).

DEPAB, Davids Entreprenadtjänst AB

David Pellesgård, Tronsjö, startade 1990 ett företag med grävmaskin och lastbil. Verksamheten utgörs av schaktning, transporter, kabeldragning, dikning mm.

Övrigt

Tändsticksfabrik i Haganäs, Tomnäs

Tändsticksfabriken startade troligen 1854, men årtalet är osäkert. Vi vet att storskifteslantmätaren M. Köppen på sin egendom i Tomnäs, Torsångs socken, startade en tändsticksfabrik och den var den enda i länet.

År 1868 står A. J. Eriksson som ägare till Haganäs tändsticksfabrik.

1877 blev det ägarbyte, då tillträdde handlaren Ludvig Lagervall i Falun. Han dog 1887, rörelsen sköttes då av fabriksföreståndaren Knut Lindholm.

I slutet av 1890-talet övertogs företagets ledning av handlanden Adolf Eriksson.

Den 1 juli 1901 blev det förbjudet att tillverka tändstickor med tändmassa av fosfor och därmed upphörde tillverkningen av tändstickor i Haganäs.

Arbetet vid fabriken var ohälsosamt och bruksläkare Hällsjö, som en tid tjänstgjorde vid Falu Lasarett, kunde berätta om operationer av fosfornekros, en sorts benröta i tandrötter och käkben. Operationerna var hemska saker eftersom någon narkos inte stod att få. Offren var i första hand kvinnor (den huvudsakliga arbetskraften) och arbetet i svavelångorna utfördes i en farlig arbetsmiljö som naturligtvis inte skulle godtas idag.

Tändsticksfabrikens vidare öden beskrivs i avsnittet om Haganäs pensionat.

E. Petterssons Fotoateljé

I min (Tage Pettersson) ägo har jag fotografier i kabinetformat som är stämplade av E. Pettersson Viksnäs, Ornäs. Denna fotograf torde ha varit verksam i slutet av 1800-talet. Närmare upplysningar har inte gått att få fram.

O. Sundberg, fotograf

Omkring 1910 öppnade O. Sundberg, Borlänge, med sin hustru en fotoateljé i Tylla mellan Wikzell och Lindströms affärer (se vidare Hembygdsföreningens årsskrift 1997, Affärer och handlare i Torsång). Ateljén var en filial till makarnas verksamhet inne i Borlänge och fanns bara under något år.

Klint Olles bageri

Någon gång i seklet första årtionde fanns ett bageri i Ornäs som låg mellan kafé Vännhem vid järnvägsövergången och Folkets Hus.

Bageriet drevs troligen av hustrun till Olof Klintman, som allmänt kallades Klint Olle. Han arbetade som kolare vid industrin i Ornäs, men på sin fritid var han ute och sålde bullar och annat bagerigodis på sin cykel.

Torsångs Mejeri

Den 21 oktober 1928 bildades Torsångs Mejeriförening och den 15 oktober 1929 stod

mejeriet på Räfstylla färdigt och klart för drift.

Mjölket till bönderna, som levererade mjölken under 30-talets första år, var ca 12 öre per liter. År 1933 slogs alla mindre mejerier i trakten samman och upptogs i Dalarnas Mejeriförening, som byggde upp stora mejerier, bland andra Gylle Mejeri. Dit fick sedan Torsånga bönder skicka sin mjölk.

Efter omorganisation anlätades tre chaufförer för att frakta mjölken från bönderna till Gylle mejeri. Mjölkutkörarna var Axel Friberg i Dalvik, Otto Samuelsson på Sunnanö och Helge Andersson i Räfstylla.

Mejeriets lokaler uthyrdes senare som bostad åt privatpersoner och såldes 1940 till Artur och Hilma Carlsson, se vidare avsnittet om Halvarssons Skinn.

Ornäs spisbrödsbageri

I Ornäs fanns under 1930-talet ett spisbrödsbageri, som låg vid eller i närheten av ribbkasernerna vid Faxån. Ägaren hette Engström. Rörelsen varade något år.

Ornäs Färghandel

I Ornäs har det under 30-talet funnits en färghandel. Den låg efter vägen ned mot ån, nära granne med de stora personalbostäderna vid järnvägen och Faxån. Den fanns bara något år.

Linneindustri och postorderfirma

Firman startade i Tomnäs men flyttade senare till Ornäs omkring 1930-40.

Tvättstuga och badhus

Under några år kring 1936-40 drevs en tvättstuga och badstuga som låg vid Faxån i Ornäs.

Filttoffelfabrik

I byn Utendal fanns under 1940-60 en filttoffelfabrik som ägdes av Karl Gustafson. Han gjorde filttofflor och filtsulor av kvarnsveden - filt, ett material som bestod av kasserade pappersbanor från pappersbruket.

Konststensfabrik

I byn Alsbäck fanns under åren 1940-60 en konststensfabrik som tillverkade stentrappor och fönsterbänkar med mosaik. Fabriken ägdes av Strandberg och Dahlin.

BABE

Firman BABE, fabriks och agenturfirma Bror Allan Billy Eriksson, Kårby, registrerades i handelsregistret den 10 januari 1957.

Huvudartikeln var BABE snabb-baracker, en stuga eller ett rasttält för skogsarbetare. Det var ett värmetält som klarade av även den kallaste vinterdag. Företagets övriga sortiment var tält, "IP Skogen", för det rörliga friluftslivet och arbetstält för teleföretag.

1979 flyttade verksamheten till Borlänge och större lokaler.

Haglöfs Rödfärgsfabrikation

Företaget fanns en tid i Alsbäck, men vi saknar närmare upplysningar.

Källor

Bo Tallberg, Falun

Nils Helander, Tomnäs

Pär Nilsson, Tronsjö

Ägare och anhöriga till respektive företag

Foton från Hembygdsföreningens bildarkiv där ingen annan källa anges.

[Till huvudsidan](#)
